

Nr 78.

Av herr Ohlon m. fl., om anslag till Göteborgs stadsbibliotek för inlösen av ofrankerade postförsändelser, innehållande friexemplar av tryckta skrifter.

Göteborgs stadsbibliotek intar en särställning bland stadsbiblioteken i landet. Det är icke, såsom mängden av övriga stadsbibliotek, ett folkbibliotek. Dess uppgift är att främja och tjäna icke folkbildningen utan forskningen och de högre studierna. Det är ett vetenskapligt bibliotek med en karaktär, som nära överensstämmer med kungl. bibliotekets och universitetsbibliotekens i Uppsala och Lund.

Pariteten med de tre stora statsbiblioteken har utsträckts till att omfatta även rätten till friexemplar. I »Lag angående skyldighet att avlämna för bibliotek avsedda exemplar av tryckt skrift» (SFS 1949:166), vilken lag trädde i kraft den 1 januari 1950, stadgas nämligen bl. a., att »av varje tryckt skrift, som framställts här i riket och här utgivits, skall boktryckaren från upplagan avtaga och utan betalning till ettbart av kungl. biblioteket, universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund samt stadsbiblioteket i Göteborg avlämna ett exemplar».

I fråga om mottagandet av friexemplar har Göteborgs stadsbibliotek däremot placerats i särklass. Visserligen har Kungl. Maj:t, på därom av cheferna för de fyra biblioteken gjord framställning, i brev till generalpoststyrelsen av den 21 december 1949 förklarat, att boktryckare må utan frakteringsskyldighet till postbefordran avlämna friexemplaren. Men samtidigt har Kungl. Maj:t bestämt, att postavgifterna skola vad angår kungl. biblioteket och universitetsbiblioteken gäldas av allmänna medel på sätt som föreskrivits i förordningen den 8 juni 1945 (SFS 1945:329) angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser m. m., under det att Göteborgs stadsbibliotek skall mot enkelt porto lösa sina friexemplar. Styrelsen för sistnämnda bibliotek hemställde den 3 februari 1950, att Kungl. Maj:t måtte taga detta ärende under förnyad omprövning samt föreskriva, att Göteborgs stadsbibliotek även i fråga om mottagandet av friexemplaren likställes med de tre övriga biblioteken.

Såsom stöd för nämnda hemställan anförde styrelsen bl. a., att biblioteket i avsevärd omfattning fyller ett statligt organs uppgifter i vetenskapens och bildningsarbetets tjänst. Dess utlåning till de tre stora vetenskapliga statsbiblioteken i Stockholm, Uppsala och Lund är högst betydande. Göte-

borgs stadsbibliotek fungerar vidare såsom vetenskapligt centralbibliotek för västra Sverige. År 1935 fastställde cheferna för de vetenskapliga biblioteken gemensamma bestämmelser i fråga om utlåningen till andra orter, innebärande en indelning av landet i fyra utlåningsdistrikt med bestämda gränser. Göteborgs stadsbibliotek är central för ett av dessa distrikt. Utlåningen har på senare tiden tagit en allt större omfattning. Under decenniet 1939—1948 utlånades till andra svenska bibliotek icke mindre än 22 317 volymer, varav 6 565 volymer till kungl. biblioteket och universitetsbiblioteken i Uppsala och Lund. År 1949 utlånades 3 048 volymer till andra bibliotek, medan endast 1 746 inlånades.

Utlåningen de svenska biblioteken emellan sker utan kostnad för låntagaren. Av lätt insedda skäl har Göteborgs stadsbibliotek härvidlag varken kunnat eller velat intaga särställning. Detta innebär, att Göteborgs stad får svara för samtliga post- och fraktkostnader icke blott för inlån utan också för utlån, eftersom biblioteket trots upprepade framställningar icke tillerkänts fribrevsätt. Det är icke några obetydliga summor, som staden Göteborg på detta sätt under årens lopp fått släppa till för hela landets vetenskap och kulturliv. Härtill komma indirekta utgifter, förorsakade av böckernas förslitning och den ökade påfrestning på personalen, som den interurbana utlåningen medför. Den medför också olägenheter för de i Göteborg bosatta låntagarna.

År 1921 bestämde justitieministern, att med vissa undantag och på vissa villkor det s. k. granskningsexemplaret av svenskt tryck skulle överlämnas till Göteborgs stadsbibliotek. Det visade sig emellertid, att det svenska trycket icke på denna väg kunde erhållas i önskvärd omfattning. Häri låg anledningen till den hemställan om lagstadgad rätt till friexemplar, som biblioteksstyrelsen ingav och som vann statsmakternas bifall.

Bifallet medförde emellertid i ett avseende en försämring, som dessutom för institutionen kom som en fullständig överraskning. Alltsedan 1921 hade den erhållit större delen av det svenska trycket utan andra omkostnader än dels mindre arvoden åt tjänstemän i justitiedepartementet, dels kostnaderna för transporten av i Stockholm tryckta skrifter, vilka expedierades såsom fraktgods; från övriga orter skickades trycket av tryckfrihetsombuden med begagnande av dem tillkommande tjänstebrevsrätt. Enligt den nya ordning, för vilken ovan redogjorts, skall biblioteket inlösa alla försändelser med enkelt porto. Dessa lösenutgifter ha kommit att uppgå till så stora belopp, att värdet av den förmån, som tillerkänts biblioteket, minskats i hög grad. Det bör också kraftigt understrykas, att det knappast är rimligt, att Göteborgs stadsbibliotek, efter att i nära tre decennier utan nämnvärda kostnader ha erhållit det väsentliga av det svenska trycket, nu fått vidkännas betydande kostnader för samma tryck.

Det får heller icke förbises, att den lagstadgade rätt till friexemplar som biblioteket erhållit innebär icke endast en förmån utan också ett åtagande,

nämligen att i rimlig utsträckning ordna, förteckna, bevara och tillhandahålla det svenska trycket. Åtagandet medför avsevärt ökade kostnader i olika avseenden, liksom även ökat behov av utrymme, och är alltså för biblioteket betungande.

Så långt biblioteksstyrelsen.

Över biblioteksstyrelsens framställning ha yttranden avgivits av statskontoret, generalpoststyrelsen och riksbibliotekarien.

Statskontoret och generalpoststyrelsen ha avstyrkt framställningen, medan riksbibliotekarien livligt tillstyrkt densamma. Under hänvisning till § 6 av tjänstebrevsförordningen framhöll generalpoststyrelsen, att ett bifall skulle innebära, att »tjänstebrevsanslaget komme att tagas i anspråk för bestridande av portokostnader för frankeringsfria försändelser till icke tjänstebrevsberättigad», och något sådant borde icke ifrågakomma. »Därest Kungl. Maj:t», yttrade generalpoststyrelsen vidare, »skulle anse det skäligt, att portokostnaderna för nu nämnda försändelser bestridas av allmänna medel, synes stadsbiblioteket i Göteborg kunna tillerkännas särskilt statsbidrag till ett belopp, som kan beräknas motsvara ifrågavarande kostnader».

Biblioteksstyrelsens framställning har ännu icke behandlats av Kungl. Maj:t. Men det kan förmodas, att Kungl. Maj:t icke är benägen att bifalla densamma mot generalpoststyrelsens avstyrkande.

I likhet med biblioteksstyrelsen och riksbibliotekarien finna vi emellertid, att biblioteket icke rimligen bör belastas med ifrågavarande kostnader. Under sådana förhållanden synes oss den utväg böra tillgripas, som generalpoststyrelsen pekat på i sitt remissvar, nämligen att biblioteket erhåller statsbidrag till ett belopp, som kan beräknas motsvara kostnaderna.

Portokostnaderna för 1950 års tryck kunna ännu icke exakt uppgivas, eftersom leveranserna ännu icke fullgjorts. Enligt vad biblioteksledningen uppgivit, komma de icke att understiga 6 000 kronor. Det belopp, som upptages i staten för nästkommande budgetår, bör avse kostnaderna för de skrifter, som tryckts under tiden 1 januari 1950 till 30 juni 1951.

Med återopande av vad som anförts hemställes,

att riksdagen ville besluta, att Göteborgs stadsbibliotek beviljas ett anslag å 9 000 kronor, avsett att täcka dess kostnader för inlösen av ofrankerade postförsändelser innehållande tryckalster, som tillkommit under tiden 1 januari 1950—30 juni 1951 och som boktryckare enligt gällande lag äro skyldiga att kostnadsfritt tillställa biblioteket.

Stockholm den 23 januari 1951.

Sven Em. Ohlon.

Edgar Sjödahl.

Per Bergman.